

xe, Engelse a Lenina, intenzivnější rozpracovávání otázek metodiky a techniky, důraz na sociální experimenty. S těmito principy se jistě ztotožníme. Čtenáře jistě bude zajímat, že výťah nejlepších materiálů ze sovětského sociologického sborníku se chystá k vydání v českém překladu.

Dragoslav Slejška

Pitirim A. Sorokin: *Sociology of Yesterday, Today and Tomorrow*

Presidential Address Delivered at the Annual Meetings of the American Sociological Association in Chicago, September 1965. American Sociological Review, Vol. 30, No 6, December 1965, 833—843.

P. A. Sorokin (ruského původu, nar. 1889), v l. 1919—1922 profesor sociologie na universitě v Leningradě, od r. 1924 na universitě v Minnesotě (předtím krátce pobyl v Československu) a od r. 1930 na Harvardu, sociolog mimořádné erudice a po řadu let vedoucí sociolog v USA, autor velmi užívané učebnice *Contemporary Sociological Theories*, 1928 (přeložené do češtiny v r. 1936 a doplněné zesnulým prof. Zd. Ulrichem), několika speciálních monografií (např. o revoluci, o sociální mobilitě aj.), čtyřsvazkové *Social and Cultural Dynamics* (se spolupracovníky) s cyklickým pojetím vývoje kultury, z níž jakýsi výťah tvoří *Crisis of our Age*, 1941 (přel. do češtiny 1948), s pokračováním a pozměněním v *The Basic Trends of Our Time*, 1964 (viz o něm Porketův článek v 6. čísle I. ročníku tohoto časopisu), a autor sociologického systému v *Society, Culture and Personality* (1947, 1962³). (Autobiografie: *A Long Journey*, 1960.)

O jeho jedinečnou znalost sociologické, obecně vědecké a filosofické literatury, o jeho kritiku moderní sociologie, obsaženou ve spise *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences*, 1956, a též o jím ohlášený a citovaný spis *Sociological Theories of Today* se opírá shora uvedená přednáška, kterou konal jako prezident Americké sociologické společnosti. V ní Sorokin vychází z obecného pozorování, že v dějinách vědy a filosofie se střídají období analytická a faktografická (tak by se asi u nás mohl přeložit jeho termín „fact-finding“, ovšem bez podceňujícího významu, v jakém se většinou nyní u nás užívá) s obdobími převážně generalizujícími a syntetizujícími. Tak sociologie vytvořila v prvním období svého rozvoje, v letech 1875—1920, velké syntézy a vybudovala velké soustavy (Spencer, Marx, Durkheim, Tarde, Weber, Scheler, Simmel, Spengler, Tönnies, Ward, Sumner, Pareto, Ross), rozvinula se jako generalizující věda, narýsovala odvážně svůj podstatný rámec, svůj předmět, své úkoly a metody. Jejich teorie jsou ještě základní stavbou dnešní sociologie a soustavou, na níž se odkazuje.

Současná sociologie (1920—1965), převážně analytická, elaborativní a faktografická, je odvozena z některých jejích podstatných znaků. Je namířena více k výzkumným techni-

kám a poněkud méně k objevu a formulaci podstatných, rozsáhlých teorií týkajících se základních sociokulturních problémů (Sorokin užívá termínu sociokulturní místo pouze sociální). Velká většina sociálního bádání v poslední době jednala hlavně o poměrně specifických „mikrosociologických“ problémech sociokulturní skutečnosti a toliko menší část o „makrosociologických“ základních problémech, jako jsou civilizace, kulturní systémy a supersystémy, globální společnosti a sociální systémy historické. Četní sociologové tedy zaujali negativní postoj k rozsáhlým zkoumáním základních forem a pochodů, k velkým soustavám sociologickým a k filosofické analýze předpokladů a domněnek empirického bádání. Současné bádání záleží hlavně v opětném opakování, obměňování, třibení a ověřování metod a teorií rozvinutých sociology předešlého období od škol mechanistických k sociologickým. Téměř všechno se týká druhotných rysů a jen málo z toho představuje něco revolučního nebo od základu nového. Přinejlepším přináší toliko zlepšení detailů, a někdy vůbec žádné. Je to období (až na málo výjimky) spíše „pěšácké“ (pedestrian), epigonské a alexandrijské než opravdu tvůrčí. Žádní noví sociologičtí Platonové, Aristotelové, Newtonové a Galileové, ba ani vůdcové ráže vynikajících sociologů 19. a začátku 20. století. Zůstává epigonské i v zdůrazňování negativních sociálních jevů jako zločin, šílenství, konflikt a jiné formy sociokulturní patologie, místo aby se soustředilo na pozitivní jevy jako genius, tvořivost, altruismus apod.

Sociologické bádání se stává stále více a více kolektivní. Tyto družiny nakopou sice množství „faktů“, ale jen sem tam několik zrnek zlata poznání: to spíše „individuální prospektori“ sociologičtí i nesociologičtí. Přesto současní sociologové projevíli silný sklon formulovat nejrůznorodější „analytické“ teorie a konstruovat „pojmová schémata“ a modely sociokulturních jevů s nárokem aplikovat je na všechny nebo četné sociální systémy, skupiny a kultury (např. teorií středního dosahu). Tyto analytické a faktografické metody se soustředí na vybranou stránku sociálního jevu nebo na řadu faktů abstrahovaných ze složitých, mnohorozměrných jevů, a výsledky předloží ve formě plně rozvinuté sociologické teorie (ekologické, funkční, strukturální, sociometrické atd.). Tento nadbytek různorodých teorií v moderní sociologii je zároveň dialektickou výhodou i nevýhodou: Výhodou, že tyto teorie vzaty dohromady obohacují naše poznání mnoha stránek totální sociokulturní reality, nevýhodou a nebezpečí je v imperialistickém rozšíření hlavních vět na různé reality nebo na celou sociokulturní skutečnost a v nedostatečné integraci, vyrovnání a vzájemném doplnění různorodých teorií v jednu integrální teorii, která by nám dala poznání všech základních stránek celého sociokulturního universa nebo plnější poznání celé sociokulturní reality. Pokud se věda skládá z velké části z takové teorie, zůstává polovědou a podává nejen pravdu, nýbrž i polopravdu, lžipravdu a

zřejmý omyl. Potud taková sociologie zůstává také polovědou. Všechny takové teorie poskytují přinejlepším poznání několika rozptýlených jednotlivostí celého universa, nepo- učující mnoho o jejich vzájemných vztazích nebo o universu jako celku.

Má-li sociologie pokročit, musí pokročit od těchto analytických teorií k jejich syntéze, jinak stagnuje a zůstává sterilní, ale také bez přibývání znalosti těchto jednotlivostí a jejich empirických skutečností, bez tohoto nového a důležitého materiálu nelze formulovat plodné, rozsáhlé generalizace a platné uniformity a takové syntézy a generalizace se změní v prázdné abstrakce.

Od charakteristiky a kritiky dosavadního vývoje sociologie přikročuje Sorokin k odhadu příští povahy sociologie, pouze k odhadu, protože pravý pojem tvořivosti obsahuje něco nového, nepředvídaného a nepředvídatelného, a — jak vytýká i jindy — za předpokladu, že nebude žádná světová sebevražedná válka. Domnívá se, že sociologie se bude rozvíjet nejen vnějšně jako v nedávném období, nýbrž i vnitřně jako generalizující věda o superorganické čili sociokulturní skutečnosti, že přejde postupně od přítomné převážně analytické a faktografické povahy k převážně integrující, syntetizující a generalizující, jak jsou toho již některé známky, že integrací nynějších nesouhlasných teorií velmi rozmnoží poznání celého lidského universa i jeho základních dimenzí, vztahů a stejností, že bude zkoumat pozitivní, tvořivé sociokulturní jevy neméně než negativní, patologické a destruktivní, a že až uskutečnění všechny syntézy možné v tomto stadiu, přejde do nové analytické a faktografické fáze, aby sbírala nové fakty a studovala nové analyticky důležité jednotlivosti sociokulturní skutečnosti, a že toto střídání obou fází bude pokračovat v budoucnu, pokud sociologie bude růst a zrát.

Sorokin opakuje pro to své již naznačené důvody a zejména dokazuje, že mezi různými analytickými teoriemi přibývá shody, že pokračuje jejich konvergence v řadu principů shodných vůbec nebo většinou, a vypočítává podle své soustavy tyto principy, uváděje z nich např., že sociokulturní jevy mají tři stránky: kulturní, sociální a osobní, jež představují tři hlavní konkrétní formy mnohorozměrných sociokulturních jevů, jež spolu těsně souvisí a z nichž nelze rozumět jedné bez zřetele k druhým. Dále je to např. rozlišování mezi systémy jako souborem vět v plných vztazích k sobě a skupinami (shluky, congeries), jimž schází taková úplná souvztáznost. Systémy a skupiny mají pak své vlastní metody studia. Mezi jiným opět zdůrazňuje, že žádná významná teorie nemůže být čistě abstraktní, bez důležitého empirického obsahu, ani nemůže pozůstatvat z pouhé sbírky empirických faktů bez adekvátní vysvětlující teorie. Zatímco novější faktografické bádání nahromadilo horu empirických faktů bez vši poznávací hodnoty, hlavně protože mu scházela adekvátní teorie, trpí mnohé z nedávných teorií „asketickým odloučením“ od empirické sociokulturní rea-

lity a představují zvláštní směs „strašidelných“ modelů sociálních mýtů bez empirického obsahu, mechanických analogií rovnováhy, energie, termodynamických zákonů, kybernetických opor nebo homeostáze. Tato abstraktní schémata sociálních modelů tvoří sítě s oky tak velkými, že prakticky každá „empirická ryba“ proklouzne. Mimoto jsou tato abstraktní schémata konstruována tak staticky, že neregistrují většinu změn.

Jako poslední důvod pro svůj dohad o příští povaze sociologie uvádí to, že přes zdánlivou neshodu nebo rozpory se existující teorie vylučují nebo si odporují, pokud jsou nesprávné, zatímco v mnoha podstatných bodech se navzájem spíše doplňují než vylučují. Každá vedle chybných nebo sporných bodů obsahuje řadu správných vět, jež jsou slučitelné s platnými větami jiných teorií nebo je doplňují. Zdravé části jednotlivých teorií mohou být sjednoceny v „mnohorozměrnější“ a adekvátnější *integrální* teorii, jež poskytne plnější poznání. A konstatuje, že se již některé nedokonalé pokusy o takové integrální teorie staly. „Můj integrální systém je jedno takové nedokonalé úsilí. Jistě lepší, adekvátnější integrální systémy sociologie budou vybudovány v budoucnu.“ A že se sám dále zabývá touto otázkou, ukazuje ohlášený referát na VI. sociologickém kongresu v Evianu: *Problems of the Concordance of Basic Theories*.

Svou přednášku uzavírá Sorokin slovy: „Takové jsou v stručnosti důvody pro mou prognózu povahy příští integrální sociologie. Ze dvou cest si sociologie zvolí cestu tvořivého růstu a eventuálně vstoupí do svého nového období velikých syntéz. Doufám, že v této konjekturální prognóze budu mít asi takové štěstí jako ve svých dřívějších prognózách válek, revolucí, osvobození v nitru člověka od »nejhoršího ze zvrát«, diktatur a jiných změn sociokulturního života, jež jsem učinil na konci let dvacátých a opětoval značně podrobně ve své *Dynamice* (III, 16, IV, 17) a v *Krizi našeho věku*. Přes přísnou kritiku mých »předpovědí« se téměř všechny z nich splnily. Doufám, že můj dohad o »příští povaze sociologie« bude také potvrzen jejím objektivním vývojem v budoucnu.“

Referoval jsem poměrně obšírně o Sorokinově přednášce, sleduje ovšem jen hlavní její ideu a vynechává jeho výklady předpokládající jeho systém, ze dvou důvodů.

Předně Sorokinova kritika dosavadní sociologie má svou váhu jako pocházející od autora světového rozhledu, velmi kritického (ale také hojně kritizovaného) a s mimořádnou činností publikační.

Druhý důvod je ten, že se nyní u nás vyskytuje hojně výzkumů v rámci společenských věd se speciálními tématy, označených jako sociologické a že tedy kritika tohoto vynikajícího vědce může výzkumníky na leccos upozornit a také usměrnit v lecčems jejich postup a konečně zaměřením. Jistě jak bádání vůbec, tak speciálně výzkum bez podložené teorie nebo aspoň hypotézy a bez zřetele k problému nebo tézi obecněji pojatým, ne-